

Леонід ЧУПРІЙ

доктор політичних наук, кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник відділу філософії та геополітики НДІУ КНУ імені Тараса Шевченка,
професор кафедри педагогіки, психології та суспільних дисциплін ДПУ,
старший науковий співробітник НДЦ "Інститут соціально-правових
та політичних досліджень імені О. Яременка, м. Київ

ORCID: 0000-0001-7221-5703

Email: chupriy2006@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗПАДУ РОСІЙСЬКОЇ НЕОІМПЕРІЇ ТА ЇХ ГЕОПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ

Анотація. В статті розглядаються перспективи розпаду російської неоімперії та їх геополітичні наслідки. Зокрема зазначається, що однією із ключових імперських тенденцій є прагнення до розширення, тому росія як остання неоімперія постійно створює джерела напруги на пострадянському просторі, захоплюючи чужі території. Вказується, що причинами нападу на Україну були геополітичні, економічні, продовольчі, енергетичні, демографічні. Зокрема однією з головних було намагання відродити Радянський Союз, розпад якого путін назвав найбільшою геополітичною катастрофою минулого століття. Акцентується увага на ключових причинах, які можуть призвести до послаблення чи розпаду російської імперії, серед яких слід виділити: відсутність чіткої мети і стратегії розвитку; відсутність єдності і спільних цінностей народів, що проживають на території росії; надмірна централізованість влади та крихкість управлінської системи; поступове послаблення легітимності діючої влади; посилення економічних проблем, зростання економічної прірви між регіонами; різноманітність та різнонаправленість ідентичностей; відсутність верховенства права, порушення прав і свобод людини і громадянина, прав етнічних груп тощо; відсутність прагнення до інновацій та модернізації; перспективи посилення процесів регіоналізації; моральна, духовна аномія, яка охопила всі сфери життя російського суспільства; поширення ресентименту. Зокрема вказується, що в тоталітарних та авторитарних державах, що найбільш наочно можна спостерігати на прикладі сучасної Північної Кореї чи російської федерації, людина стає чистим продуктом соціальних маніпулятивних технологій і насамперед масованої державної пропаганди, яка свідомо у населення формує ресентимент – викривлену та перекручену картину дійсності. Також насаджуються образ зовнішніх ворогів, зокрема для росіян це українці та мешканці західних країн, які і винні у всіх бідах останніх. Підкреслюється, що викривлена картина світу не може бути довговічною, так як вона заперечує істинну реальність, призводить до підриву економічного і політичного благополуччя росії заради створення химерних ідеалів, віри у власну незламну силу і могутність, що не відповідає дійсності. Відмова від реальності, дефактуалізація в росії входить в стадію саморуйнування держави і суспільства та може бути зупинена тільки масовим прозрінням російського суспільства внаслідок падіння путінського режиму, жорсткої економічної кризи чи програшу у війні. Відтак крах російської неоімперії неминучий, постає тільки питання часу.

Ключові слова: неоімперія, розпад росії, геополітика, ресентимент, цінності, індоктринація.

Leonid CHUPRIY

Doctor of Political Sciences, PhD,
senior researcher of the Department of Philosophy and Geopolitics
of the Scientific Research Institute of Taras Shevchenko KNU,
professor of the Department of Pedagogy, Psychology and Social Disciplines of the Ukrainian State University,
senior researcher of the NDC
Institute of Social, Legal and Political Research named after O. Yaremenko, Kyiv

PROSPECTS OF THE DISSOLUTION OF THE RUSSIAN NEO-EMPIRE AND ITS GEOPOLITICAL CONSEQUENCES

Abstract. The article examines the prospects of the collapse of the Russian neo-empire and their geopolitical consequences. In particular, it is noted that one of the key imperial trends is the desire for expansion, so Russia, as the last neo-empire, constantly creates sources of tension in the post-Soviet space, seizing foreign territories. It is

indicated that the reasons for the attack on Ukraine were geopolitical, economic, food, energy, and demographic. In particular, one of the main ones was the attempt to revive the Soviet Union, the collapse of which Putin called the biggest geopolitical catastrophe of the last century. Attention is focused on the key reasons that can lead to the decline or collapse of the Russian empire, among which the following should be highlighted: lack of a clear goal and development strategy; lack of unity and common values of peoples living on the territory of Russia; excessive centralization of power and fragility of the management system; gradual weakening of the legitimacy of the current government; strengthening of economic problems, growth of the economic gap between regions; diversity and diversity of identities; lack of rule of law, violation of human and citizen rights and freedoms, rights of ethnic groups, etc.; lack of desire for innovation and modernization; prospects for strengthening regionalization processes; moral and spiritual anomie, which covered all spheres of life in Russian society; the spread of resentment. In particular, it is indicated that in totalitarian and authoritarian states, which can be most clearly observed on the example of modern North Korea or the Russian Federation, a person becomes a pure product of social manipulative technologies and, first of all, massive state propaganda, which deliberately creates resentment in the population - a distorted and twisted picture of reality. The image of external enemies is also planted, in particular, for Russians, these are Ukrainians and residents of Western countries, who are to blame for all the troubles of the latter. It is emphasized that the distorted picture of the world cannot be long-lasting, as it denies the true reality, leads to the undermining of the economic and political well-being of Russia for the sake of creating fanciful ideals, belief in one's own indomitable strength and power, which does not correspond to reality. Rejection of reality, defactualization in Russia enters the stage of self-destruction of the state and society and can be stopped only by a mass enlightenment of Russian society as a result of the fall of Putin's regime, severe economic crisis or loss in the war. Therefore, the collapse of the Russian neo-empire is inevitable, it is only a matter of time.

Keywords: neo-empire, disintegration of Russia, geopolitics, resentment, values, indoctrination.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна переживає непрості часи оскільки змушена відбивати російське вторгнення і повертати тимчасово окуповані території. Загарбники завдали значних руйнувань містам і селам нашої країни, знищуючи критичну інфраструктуру. Але найбільші наші втрати – це людський капітал, оскільки людина – це найвища соціальна цінність.

За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММГПЛУ) з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну загинули понад 9 тисяч цивільних, зокрема понад 500 дітей. Кількість жертв втричі більша, ніж за 8 років бойових дій на сході України. І це, на жаль, не остаточні цифри. Економіка України переживає також непрості часи, відбувся спад ВВП близько 30%, проте щомісяця в Україну надходять 3-4 млрд доларів фінансової допомоги від наших союзників, що дає можливість утримати українську економіку на належному рівні. В цих умовах дуже важливо проаналізувати тенденції україно-російського протистояння та окреслити можливі причини послаблення чи розпаду російської імперії, що призведе до трансформації геополітичної картини світу та сприятиме побудові нової конфігурації світової системи безпеки.

Метою статті є дослідження перспектив розпаду російської неоімперії та їх геополітичних наслідків.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям аналізу російсько-українського протистояння та перспектив розпаду Росії стали праці вітчизняних та закордонних вчених та політологів В. Горбуліна, П. Гай-Нижника, В. Дергачова, А. Зленка, В. Іщука, В. Копійки, Р. Ларсона, О. Литвиненка, Б. Парахонського, Г. Перепелиці, І. Тишкевич, І. Тодорова, А. Шинкаренко, Г. Яворської, Е. Хантінгтона, О. Мотила, Т. Гартон Еш, Я. Бу-

гайського, Е. Епплбаум, З. Бжезінського. Так Збігнев Бжезінський ще 1997 року підкреслював у своїй книзі «Велика Шахівниця» значення України для безпеки ЄС і навіть світу. Професор Бжезінський зазначає, що без України Росія вже не зможе відродити євразійську імперію, що рано чи пізно призведе до занепаду Росії. О. Мотиль підкреслює, що рашизм призведе до занепаду Росії, і хоча світ був би кращим за значно ослабленої Росії, проте її падіння може не пройти гладко. Януш Бугайський, Тімоті Гартон Еш чітко вказують на те, що західні країни якнайшвидше повинні дати можливість Україні виграти війну і повалити злочинний путінський режим та знищити рашизм.

Основна частина. Аналізуючи ключові ознаки будь-якої імперії, слід насамперед виділити такі: 1) метрополія – сильний політичний та історичний центр, який прагне поширити свою владу на великі території; 2) потужна ідеологія, яка панує на всій території імперії; 3) здебільшого єдина релігія, яка насаджується підкореним народам; 4) наявність славетного минулого (міфи про видатних політиків минулого чи про славетні перемоги, зокрема для Росії – це міф про Велику вітчизняну війну, яку виграв насамперед «великий російський народ»); 5) вчення про велику мету і щасливе майбутнє (росія захищає традиційні сімейні та православні цінності і таким чином рятує світ); 6) прагнення до розширення своїх територій за рахунок завоювання сусідніх країн; 7) переважно має територіальний вихід на узбережжя моря чи океану і розширює завдяки цьому свої економічні та торгівельні зв'язки.

Однією із ключових імперських тенденцій є прагнення до розширення, тому росія як остання неоімперія постійно створює джерела напруги на пострадянському просторі, захоплюючи чужі території. Щодо нападу на Україну, то його ключовими

причинами були: 1) геополітичні: намагання відродити Радянський Союз, розпад якого путін назвав найбільшою геополітичною катастрофою минулого століття. Росія хоче стати одним із ключових світових лідерів і загарбання українських територій могло б сприяти досягненню цих цілей. Російський диктатор путін планував до 2030 року захопити території сусідніх країн і провести вибори глави держави вже на території всього колишнього Союзу. Відтак країни, які стали незалежними після 1991 року, повинні будуть стати або складовою РФ, як, наприклад, Україна і Білорусь, або частинами нової конфедеративної держави, контролювати яку буде Кремль; 2) економічні: загарбати ключові ресурси української держави і направити їх на посилення російської економіки; 3) продовольчі: Україна була одним із основних постачальників зерна у світі, відтак, після захоплення родючих українських чорноземів, росія б стала найбільшим постачальником продовольства у світі; 4) енергетичні: повне включення української енергетики в російські енергосистеми, повний контроль над нафто-, газопроводами, якими енергоносії постачаються в європейські країни, що ще більше б узалежило останніх від російських енергоносіїв; 5) демографічна: за рахунок українського населення росія планувала вирішити власні демографічні проблеми. Так, після окупації Криму кількість російського населення зросло на 2,6 млн осіб. Після повномасштабного вторгнення росія також зарахувала до числа російського населення близько 3,2 млн українців, які проживають на тимчасово окупованих територіях; 6) військово-мобілізаційна: росія використовувала б українське населення як потужний мобілізаційний ресурс для власної армії і для подальшого захоплення європейських країн.

Але скільки причин ми б не називали, всі вони не виправдовують ганебний і віроломний напад росії на Україну, що є грубим порушенням норм міжнародного права [1, с. 49]. І росія отримала гідну відсіч з боку України.

В. Путін, який хотів захопити Україну за три дні, дуже суттєво прорахувався. Україна не тільки вистояла, а й завдала значних збитків «непереможній російській армії». В. Путін допустився декількох серйозних помилок: 1) Він не врахував міць і обороздатність української армії, а головне – волелюбний дух українського народу, який протягом декількох століть успішно боровся і продовжує боротися за свою свободу. Зокрема слід згадати, що в період національно-визвольних змагань XVII століття українські козаки вважалися одними з кращих воїнів в тогочасній Європі. Слід згадати також і історію ОУН-УПА, яка в умовах підпілля продовжувала героїчно боротися і з гітлерівськими військами, і з радянською армією. 2) Очільник Кремля переоцінив могутність російської армії, яка наскрізь просякнута корупцією. Крім того моральний дух російської армії дуже низький, оскільки вони воюють на чужій території місцеве населення їх не підтримує. 3) Керівництво Кремля також не врахувало консолідацію західних країн, які

досить швидко ввели потужні санкції проти Росії, що значно послаблює економіку країни-окупанта. 4) Злочинна влада також прорахувалася і переоцінила роль власних союзників. Так Пекін, на військову допомогу якого так сподівався Путін, відмовився воєнно допомагати Росії, хоча економічна співпраця між цими країнами тільки посилюється. На міжнародному рівні Китай продовжує підтримувати росію і до цього часу остаточно не засудив її агресію проти України. Білорусь, з території якої російська армія напала на нашу країну, так і не ввела білоруські війська на українську територію, оскільки «батька» розуміє, що це буде остаточний крах його режиму.

Проте, як би імперії не намагалися довго існувати, історія нас учить, що імперії панують тільки певний час, а потім відбувається їх занепад і крах, який може бути як повільним і поступовим, так і раптовим. Аналізуючи причини розпаду більшості великих імперій, серед них слід виділити: економічний занепад, поразка у війні, неефективність управління, корупованість на всіх рівнях, моральна та духовна деградація тощо.

Відтак, проаналізуємо ключові причини, що можуть призвести до розпаду росії як останньої імперії. Окреслимо ключові з них:

Відсутність чіткої мети і стратегії розвитку.

Для того, щоб певна держава активно розвивалася, вона повинна мати мету, стратегію розвитку, які б об'єднували її населення, зокрема й ті етнічні групи, які проживають на її теренах. Щодо росії, то головною метою Путіна та його кліки є посилення своєї влади та власне збагачення. Він нібито розповідає про те, що турбується про благо російського народу і про повернення Росії «минулої величі», але насправді прагне реалізувати власну маніакальну ідею щодо відродження Радянського Союзу, але при всьому його бажанні вона не може бути реалізована, оскільки історія не може розвиватися у зворотньому напрямі. Деякий час західні політики сподівалися, що росію можна демократизувати, і як тільки відбудуться прозорі демократичні вибори, то ліберальні цінності швидко поширяться російськими територіями. Але населення імперської росії довгий час було поневоленним, воно звикло до патерналістичного мислення і завжди хотіло «сильного правителя, царя-батюшку», який би вирішував всі його проблеми. Тому «російський глибинний народ» не готовий до демократичних цінностей. У даному контексті дослідник А. Кох пише: «Чим все закінчиться, якщо в збіговисько чужих один одному народів «розвести всю цю демократію, дати всім волю, відпустити віжки? Триндець буде Росії: розтащать, розкрадуть, країна розвалиться на десятки удільних князівств». «Росія, – як зазначає Альфред Кох, – нежиттєздатна, бо не є добровільним об'єднанням людей навколо якихось перспектив і цінностей. Вона не має причин і бажання жити разом» [5].

Відсутність єдності і спільних цінностей народів, що проживають на території росії.

Росія як імперія захопила сотні етнічних груп, кожна з яких має свою мову, культуру, історію, традиції. Деякий час росія намагалася їх об'єднати, формуючи наратив про єдиний «російський народ», але використовувала здебільшого жорсткі силові методи, відтак, коли малі і великі етноси заганяли в «тюрму народів», ніхто не цікавився спільністю інтересів поневолених і поневолювачів, а отже це не давало потрібного результату. У часи царської російської імперії народ намагалися об'єднати під гаслами «православ'я, самодержавство, народність». Державною релігією в царській росії визнали православ'я, а всі інші релігійні групи заборонялися та переслідувалися. Але в ті часи, як і сьогодні, на території Росії жили прибічники різних релігій, зокрема ті ж мусульмани, буддисти, іудеї, відтак православні ідеї вони не приймали і не могли бути об'єднані під їх егідою. Деякий час була поширена ідея «слов'янської єдності», але знову ж таки на теренах російської імперії проживали переважно не слов'янські народи. У період Радянського Союзу намагалися побудувати нову соціальну спільність «радянський народ», який би сповідував соціалістичні та комуністичні ідеї, але здебільшого агресивні методи, які при цьому застосовувалися, не дали потрібного результату, оскільки будь-хто, хто не погоджувався з гаслами провідної політичної партії КПРС, переслідувався чи знищувався. В сучасній росії також немає єдності в релігійних, етнічних, регіональних питаннях. Сьогодні важливу роль відіграє російська православна церква, і навіть путін іноді може постояти зі свічкою, показуючи росіянам, який він нібито відданий християнин, хоча за своїми вчинками він більше нагадує антихриста. Ще століття тому деякі відомі філософи, той же А. Тойнбі та С. Гантінгтон, говорили про «російську православну цивілізацію». Проте в сучасній Росії прихильників ісламу стає все більше, згадаймо Чечню, Дагестан, інші кавказькі республіки. За останньою інформацією в росії сьогодні проживає близько 20 мільйонів мусульман, тобто близько 15% населення росії. А оскільки мусульманські родини багатодітні, і коефіцієнт народжуваності в них від 3-5 дітей на жінку (у росіян коефіцієнт народжуваності 1,4 дитини на жінку, що веде до депопуляції), то кількісно вони через деякий час будуть переважати православне населення. І мусульмани набагато організованіші, ніж православні. Так, у Чечні Р. Кадіров, який хоче відігравати роль захисника мусульман в усьому світі, організував багатотисячні мітинги мусульман на підтримку далеких правдивих рохінджа у М'янмі, яких переслідує місцева влада. Опозиційний російський журналіст О. Невзоров в даному контексті відзначив, що в недалекому майбутньому мусульманин Р. Кадіров може стати очільником росії. Невзоров говорить: «Хотів би я бачити Кадірова президентом Росії? Еге ж. Заради того, щоб подивитися на Гундяєва в чалмі». Російський опозиціонер Андрій Піонтковський

відкрито говорить: «Росія вже давно платить данину Кадірову», «Путін останній хан Золотої Орди» [6].

Досить популярними сьогодні також стають відкрито нацистські ідеї «росія тільки для росіян», проте вони породжують спротив в багатьох етнічних групах, що проживають у росії, відтак на знак спротиву вони поширюють свої гасла: «Чечня для чеченців», або «Татарстан для татар». Це призводить до посилення нетерпимості, радикалізму та ксенофобії. Той нацизм, в якому Москва звинувачує Україну, буйним цвітом розквітає в самій росії. Згадаймо про активні антиєврейські протести в Дагестані, коли ісламісти намагалися захопити літак, що прибув з Ізраїлю, і здійснили погроми в аеропорту. Крім того росія активно підтримує бойовиків Хамасу, які знищують мирне єврейське населення Ізраїлю. А, звинувачуючи Україну в нацизмі, слід би їй згадати, що наш президент В. Зеленський за етнічною приналежністю – єврей. Крім того в нас одні з найнижчих показників ксенофобії в Європі.

Відтак протягом всього часу своєї історії на теренах російської імперії так і не було вироблено єдиних цінностей, які б об'єднали всіх мешканців цих територій. Росіяни намагалися виробити спільну національну ідею. Але чи можливо її взагалі виробити для понад сотні етнічних груп, які проживають на російських теренах, риторичне питання. Як писав відомий дослідник Бенедикт Андерсон, росіяни намагалися «натягнути маленьку тісну шкіру нації на гігантське тіло імперії».

Надмірна централізованість влади та крижість управлінської системи.

Будь-яка управлінська система може бути стійкою тільки тоді, коли є відкритою, і коли в ній відбуватиметься зміна еліт, про що ще в минулому столітті писав один із засновників елітології В. Парето. Проте в росії все централізовано і зосереджено на одному лідері в. путіну. У такій системі немає механізмів взаємообмеження трьох гілок влади (виконавчої, судової, законодавчої), що не допускають монополізації влади, як це спостерігається в демократичних країнах. У системі централізованої влади також немає механізмів обговорення та прийняття ключових рішень, оскільки вони приймаються одноосібно, відтак досить часто можуть бути необґрунтованими, а отже і неефективними, як і було у випадку прийняття в. путіним рішення про напад на Україну, яке він прийняв на основі тієї інформації, яку йому надавало його найближче оточення, а воно надавало йому тільки ту інформацію, яку він хотів чути про те, що нібито «Україна з хлібом сіллю буде зустрічати «визволителів». У централізованому суспільстві правдива інформація досить часто не здатна пробитися до центру прийняття рішень, бо вождь сам вибирає, яку інформацію приймати і за правдиву об'єктивну інформацію, яка йому не подобається, він може й покарати, а за брехливу, але приємну, він може ще й винагородити.

У такій системі також немає чітких механізмів правонаступництва та кар'єрного просування, відтак

посади займають не кандидати з високими професійними якостями, а тільки чиновники, особисто віддані вождю. Відтак управлінська система просякнута підлабузництвом та корупцією. Зокрема регіональні лідери не зацікавлені в лояльності та підтримці місцевого населення, оскільки їхнє правління залежить не від місцевих виборів, а тільки від волі кремлівського диктатора, який їх і призначає. Отже вони не зацікавлені в ефективному вирішенні місцевих проблем, які з часом будуть тільки посилюватися.

Також в разі ослаблення влади лідера починається жорстока боротьба за владу. У такій системі також немає прозорих механізмів розв'язання конфліктів. Це може робити тільки лідер одноосібно, на основі своїх суб'єктивних суджень, а отже упереджено, що також робить цю систему нестійкою. Знову ж таки, в разі виникнення кризових ситуацій, зокрема в регіонах, всі чекають наказу з центру, оскільки бояться самостійно приймати будь-які рішення, що робить управлінську систему нестійкою та неефективною, оскільки навіть помилкове рішення лідера не буде ніким критикуватися чи виправлятися, а, навпаки, воно буде викликати нові помилкові рішення, що ще більше поглиблюватимуть кризу. Знову ж таки, помилкове рішення про напад на Україну призвело до знищення частини російської армії, зменшення її боєздатності, послаблення російської економіки, зменшення міжнародного авторитету росії, але, не зважаючи ні на які негативні наслідки, російський диктатор продовжує війну, оскільки абсолютно переконаний у своїй геніальності та правильності своїх рішень, які ніхто не може критикувати, а тим більше оскаржувати. У такій жорстко централізованій системі навіть часткове послаблення легітимності лідера, зокрема через його поразки у війні, що цілком очевидно станеться в Україні, призведе до того, що його оточення сприйме це як слабкість, а отже прагнучиме його скинути. Тільки потужні, жорстко контрольовані лідером силові структури зможуть цьому запобігти. Проте це може тільки відстрочити падіння жорсткої централізованої влади, оскільки неефективні рішення будуть послаблювати державну систему на всіх рівнях. Зокрема це ми й спостерігаємо в нинішній росії, де взимку 2023-2024 років частина регіонів замерзла від холоду, бо вийшли з ладу опалювальні системи, оскільки кошти на ЖКХ були скорочені і спрямовані на війну. А весною 2024 року частина регіонів потерпала від повеней, бо не витримували греблі, оскільки гроші, які виділялися на їхній ремонт, були розкрадені. І це спостерігається в більшості сфер життя росії. Такі негативні тенденції будуть тільки посилюватися.

Поступове послаблення легітимності діючої влади. Хоча російський диктатор і переміг на чергових президентських виборах із результатом 87%, але більшість демократичних країн світу не визнали ці вибори прозорими та легітимними, оскільки відбувалися масові порушення на виборчих дільницях із вкиданням бюлетенів на підтримку російського диктатора. Відтак за даними незалежних експертів, кіль-

кість фальшивих голосів на підтримку путіна могло бути від 30% до 50%. Крім того, вибори також проводилися на тимчасово окупованих українських територіях, що грубо суперечить міжнародному законодавству. Так Євросоюз розкритикував президентські «вибори» у росії, що проходили у кінці березня 2024 року, оскільки вони були проведені на тлі зростання порушень громадянських та політичних прав, а багато кандидатів були позбавлені можливості балотуватися, зокрема, той же Б. Надеждін, який міг би отримати частину опозиційних голосів. Парламентська асамблея Ради Європи під час свого засідання 18 квітня 2024 року не визнала легітимність президента росії володимира путіна у зв'язку з масовою фальсифікацією результатів та залякуванням виборців [3]. Європейський парламент 25 квітня 2024 року засудив процес проведення президентських «виборів» у росії та на окупованих територіях і закликав ЄС не визнавати володимира путіна легітимним після закінчення терміну його повноважень 7 травня 2024 року [3]. Ці всі заяви засвідчують, що провідні демократичні країни не визнають легітимність діючої влади росії, хоча поки що й змушені миритися з тим, що путін залишається сьогодні чинним очільником росії. Легітимність діючої влади послаблюється і всередині росії. Вона тримається поки що лише на стабільній економічній ситуації та жорстких силових заходах. Але з виникненням значних фінансових проблем у населення, суттєвого погіршення матеріального добробуту росіян, рівень незадоволеності почне зростати. Якщо ж у війні росія зазнаватиме поразок, то це ще більше посилюватиме незадоволення населення і, в разі послаблення силових структур, може призвести до «кривавого і нещадного бунту». Росіяни здатні довго терпіти будь-які негаразди й пишатися своєю «великою і славетною Росією», але, коли остання зазнає поразок, то вся лють і ненависть російського народу може вилитися проти влади, яка допустила ці поразки.

Перспективи посилення процесів регіоналізації. Хоча в росії й побудована жорстка вертикаль централізованої влади, але певні регіони мають особливе положення і отримують значні дотації з центру. Мається на увазі Чечня, лідер якої Р. Кадиров монополює управління у своєму регіоні, не допускаючи туди навіть представників силових відомств ФСБ, ГРУ, які знаходяться у протистоянні з його ставлениками у Чечні. Р. Кадиров може навіть впливати на центральні органи влади. Так, на прохання останнього за наказом Слідчого комітету росії О. Бастрикіна до Чечні було відправлено російського активіста М. Журавля, який публічно спалив Коран у Волгограді. У чеченській тюрмі його жорстоко побив син лідера Чечні Адам Кадиров і ніякого покарання за це не поніс. Навпаки, голови Татарстану та Кабардино-Балкарії нагородили останнього за захист ісламських цінностей. Слід також згадати посилення протестних настроїв у кавказьких республіках і, насамперед, у Дагестані. Так, у Махачкалі в кінці жовтня 2023 р. ісламські активісти влаштували масові заво-

рушення в аеропорту, намагаючись знайти євреїв, які нібито прибули з Ізраїлю. Слід згадати, що після нападу бойовиків Хамасу на Ізраїль в росії і особливо в кавказьких республіках значно посилилася ксенофобія проти євреїв. Силові структури Махачкали проявили бездіяльність, що призвело до часткового руйнування майна аеропорту. Лише після погромів учасників погромів. Це засвідчує той факт, що влада у багатьох республіках не готова до масових заворушень населення, і в разі їх виникнення не здатна буде їм ефективно протидіяти. Це зокрема також підтвердив і бунт Пригожина, оскільки в тих російських регіонах, де проходив його марш, ніякого суттєвого спротиву з боку силовиків не спостерігалось, а місцеве населення навпаки навіть підтримувало бойовиків Пригожина, які йшли на Москву. Відтак, у разі послаблення центральної влади відразу посиляться відцентрові процеси, і частина республік буде боротися за свою незалежність.

Слід також зазначити, що при послабленні путінського режиму більшість російських суб'єктів пішли б на відокремлення, оскільки багато регіонів Росії мають значні природні ресурси, такі як газ, нафта, мінерали та інші, які є ключовими для російської економіки і які нещадно забираються центральною владою. Так Ямало-Ненецький автономний округ має родовища із 40 трильйонами кубометрів газу, Астраханська область – 4 трильйони кубометрів газу. Найбільше з нафтових родовищ знаходиться в Ханті-Мансійському, Ямало-Ненецькому округах та Татарстані. На Камчатці знаходиться 64 родовища золота. Якутія має багаті родовища алмазів, завдяки яким росія постачає на світовий ринок третину всіх алмазів. І всі ці ресурси спрямовуються у центр, зокрема Москву, яка має необмежені фінансові накопичення. Так у 2010–2019 роках на урбаністичні проекти Москви було спрямовано 1,5 трильйони рублів, у той же час решта російських регіонів на подібні проекти витратили 1,7 трильйони рублів [6].

Цей дисбаланс у видатках і надходженнях бюджету в регіонах породжує невдоволення місцевих еліт та населення і може спонукати їх до думки про вихід з Росії, або до пошуку більшої автономії. Також, виокремлені бюджетні видатки для Москви та видатки на федеральні проекти можуть викликати невдоволення регіонів, які відчують, що їхні ресурси використовуються на користь столиці.

Ця проблема може мати важливі наслідки для політичної стабільності в Росії, а також спонукати регіони до політичного активізму й пошуку альтернативних способів забезпечення свого розвитку та благополуччя.

Слід також згадати, що в період розпаду Радянського Союзу ряд республік проголосило свій державний суверенітет: Комі, Башкортостан, Чувашія, Татарстан, Саха, Тива, Бурятія, Калмикія, Удмуртія та інші. І більшість із них мають конституції, де прописано право на вихід зі складу Російської Федерації. При послабленні Центру вони це право

можуть використати. І деякі із цих суб'єктів вже створюють свої регіональні територіальні збройні формування, наприклад, татарський батальйон «Алга», який може перетворитися в майбутню армію Татарстану.

Посилення економічних проблем, зростання економічної прірви між регіонами.

Хоча російська влада нині й декларує, що в них відбувається зростання ВВП, а отже й покращення економічного добробуту населення, це аж ніяк не відповідає дійсності, оскільки, хоча можливо ВВП росії трошки й зросло, але насамперед за рахунок збільшення витрат на оборонну промисловість, на танки, літаки, іншу зброю, яку успішно утилізують ЗСУ, відтак на зміцнення економіки та покращення життя простих росіян воно не вплинуло.

Якщо раніше російська економіка була профіцитна, то останнім часом вона стає все більш затратною. Продажі енергоносіїв скоротилися, оскільки основний їхній споживач – Євросоюз, відмовився від російського газу та нафти, і росія продає енергоносії переважно в країни Азії, зокрема Китай та Індію. Щодо витрат на війну, то вони зростають із кожним місяцем. Так, напередодні 2023 р. кремлівський диктатор путін підписав закон про бюджет, в якому передбачалося 4,98 трильйона рублів чи 52 мільярди доларів за тогочасним курсом на «національну оборону» у 2023 році, що трохи більше, ніж минулорічні витрати. Трохи пізніше, за даними Reuters, цей прогноз подвоїли до 9,7 трильйона рублів (101 мільярд доларів). Це майже втричі більше, ніж росія витратила на оборону в 2021 році до її повномасштабного вторгнення в Україну в лютому 2022 р.

Окрім того, економічні санкції, хоча й не стрімко, але послаблюють російську економіку, і рівень життя простих росіян поступово погіршується. Слід згадати, що частина середнього російського класу змушена була втікати з росії, рятуючись від мобілізації, а частина робітників, селян, інших працівників були мобілізовані. Отже, російська економіка має значний дефіцит кадрів у багатьох галузях. Окремі галузі вже мають значні проблеми, зокрема можна згадати про нестачу деяких продовольчих товарів, наприклад, курячих яєць, які росія змушена була навіть купувати за кордоном. Йдеться і про нестачу бензину, який російська влада навіть заборонила експортувати за кордон. І такі тенденції будуть тільки наростати. Крім того збільшується прірва між центральними регіонами (Москва, Пітер) та окраїнами, які й до цього отримували незначні дотації з центру, а при збільшенні військових витрат, ці фінансові надходження з центру знизяться ще на порядок, чи взагалі припиняться, що посилить економічні проблеми в цих регіонах та збільшить суспільну напругу в них. Певна економічна стабільність російської економіки в 2024 році спостерігається за рахунок того, що скорочуються витрати на регіони, посилюється фіскальний тиск на населення, на приватний бізнес. Зокрема, з 1 січня 2024 року введений податок на надприбуток для великих компаній у роз-

мірі 10%, і за рахунок цього було отримано у російській бюджет близько 318 млрд рублів. Податок на прибуток підприємств також підняли до 25%. За прогнозами російських аналітиків, зростання ставки ПДВ може принести бюджету росії додаткові 14,2 млрд доларів. Але це тільки тимчасово підтримає економіку, оскільки частина підприємств буде переходити в тінь і не декларуватиме свої прибутки. Крім того більшість з отриманих коштів йдуть на військові потреби, які тільки витрачаються і не створюють продукт, який може покращити економічну ситуацію. Відтак це призводить до збільшення інфляції, яка становить у 2024 році вже близько 15%. Центробанк, щоб утримувати інфляцію, підвищує свою ставку, що у свою чергу призводить до подорожчання кредитів. Це не вигідно компаніям, і вони не будуть прагнути їх отримувати. Російська економіка поступово отримує все менше фінансових надходжень і підтримується за рахунок тактичних тимчасових фінансових схем. Відтак вона з кожним місяцем все більше втрачає свою стабільність і стійкість, рано чи пізно її неможливо буде підтримувати, і вона почне розвалюватися. Навіть нафтогазова галузь із прибуткової вже стає дотаційною. Так, експерт Інституту майбутнього В. Денисенко зазначає, що згідно з даними російського Мінфіна субсидії нафтопереробній галузі вже зараз складають 1,7% ВВП. Простіше кажучи, галузь із донора бюджету все більше стає реципієнтом бюджету [2]. Відтак послаблення російської економіки і можливе її падіння найімовірніше станеться у 2025-2028 роках, якщо економічні санкції продовжуватимуть працювати, і ціни на нафту не зростатимуть, а Збройні сили України будуть продовжувати удари по нафтопереробних об'єктах та інших стратегічно важливих рашистських підприємствах. Звичайно, дуже важливо, щоб найближчими роками також протрималася і українська економіка, яка зазнає значних втрат від війни. Наша економіка в значній мірі тримається за рахунок допомоги союзників. Так США виділили Україні транш у сумі 61 млрд доларів на військову та економічну допомогу до кінця 2024 року. Євросоюз виділив 20 млрд Євро на 4 роки. І інші західні країни також активно допомагають Україні. Слід згадати, що сумарний ВВП країн-союзниць України у 25 разів більший, ніж у росії, Ірану та Північної Кореї. Проте росія довго готувалася до війни і поки що переважає Україну у кількості снарядів, дронів тощо, а європейська економіка тільки останнім часом почала поступово переходити на збільшення військово-промислового комплексу, і він на повну силу почне працювати лише у 2025 році. Тоді Україна буде у потрібній кількості отримувати зброю, боєприпаси, артилерію тощо.

Різноманітність та різнонаправленість ідентичностей.

Як ми уже зазначали, імперія може довго існувати, якщо в неї є єдина мета і єдині цінності, чи сформована єдина ідентичність. Сучасні держави консолідують власне суспільство або на основі національної ідентичності (якщо країна переважно

мононаціональна, як Японія, Таїланд та інші), або на основі громадянської ідентичності (як США, що використовують ідею «плавильного казана» та величі Америки як оплоту демократії та лібералізму). Як ми знаємо, Радянський Союз намагався сформувати єдину ідентичність «радянський народ» і частково йому це навіть вдалося, але, як тільки послабилася центральна влада, ця ідентичність почала розсипатися, і активно почали проявлятися національні ідентичності, що боролися за свободу та власну державність. Росія намагається сформувати штучний конструкт «росії як великої самобутньої цивілізації, яка рятує сімейні та християнські цінності від загниваючого Заходу». Але все це чергова брехня, оскільки вся «цивілізаційність», чи скоріше антицивілізаційність росії проявляється у тому, що вона навпаки намагається знищити всі кращі світові цивілізаційні здобутки: демократію, права і свободи людини, соціальну справедливість тощо. Захист християнських цінностей у росії перетворюється на заборону всіх інших протестантських християнських вірувань та на релігійне освячення імперіалістичних прагнень росії, зокрема й війни в Україні, яка проголошена «священною». Крім того у росії з кожним роком збільшується кількість мусульманського населення. Захист сімейних цінностей призвів до кримінального переслідування ЛГБТ спільноти та зростання сімейного насильства. Спроба об'єднати все населення росії під назвами «руській» та «росіянин» нічого не дало, оскільки чеченець чи дагестанець, чи калмик, чи інші представники народів росії не називають себе руськими. Для них ключовою є етнічна приналежність. Навіть апеляція до нібито слов'янських коренів росіян не має під собою реального наукового підґрунтя, оскільки корінні росіяни мають переважно фінно-угорське походження і слов'янської крові у них дуже мало. Крім того, слово «руській» – це прикметник, це те саме, що мешканець Євросоюзу буде називати себе європейським, чи українець скаже, що він український. Тому ніякої спільної ідентичності, як би не намагалися це зробити кремлівські політтехнологи, у росії немає, тому вона приречена на розпад.

Відсутність верховенства права, порушення прав та свобод людини і громадянина, прав етнічних груп тощо.

Будь-яка держава може існувати тільки до того часу, доки в державі дотримуються законів, інакше розпочинається хаос і розруха. В росії існує законодавчий орган – Державна дума, але оскільки більше 20 років тут панує диктаторський режим та культ особи путіна, то будь-які рішення, в тому числі й закони, приймають тільки після дозволу диктатора. І суди приймають рішення тільки такі, які вигідні диктаторському режимові. Тому ні про яке верховенство права і захист прав та свобод людини в росії ми не можемо навіть говорити, оскільки будь-яка людина в будь-який момент може опинитися за ґратами через надуманий привід, і захистити себе їй буде дуже важко чи взагалі неможливо. Справедливі політики,

юристи і правозахисники в росії переслідуються чи навіть фізично знищуються. Згадаймо О. Навального, В. Новодворську, Б. Немцова, С. Магнітського. Західними країнами був прийнятий відповідний закон – «Акт Магнітського», що містить перелік російських чиновників, які здійснювали шахрайства, переслідування та порушення прав людини, зокрема пов'язані зі справою компанії «Hermitage Capital Management» та смертю російського адвоката Сергія Магнітського, який намагався захистити справедливість. Сьогодні відбуваються масові порушення прав та свобод громадян України. За інформацією Офісу Генерального прокурора України, станом на початок 2024 року було зареєстровано 125 тисяч злочинів РФ проти громадян України [4]. Ця статистика з кожним днем тільки збільшується.

9) Відсутність прагнення до інновацій та модернізації.

Імперії починають слабнути і розпадатися в умовах, коли відкидаються сучасні досягнення та гальмується модернізація країни. Так Османська імперія розпалася, оскільки західні країни активно впроваджували сучасні наукові досягнення в життя і розвивали власні економіки, а османська економіка була екстенсивною і не передбачала застосування нових технологій, що призвело до її послаблення та занепаду. Можна згадати також і падіння столиці Візантії Константинополя, оскільки його очільникам тогочасні інженери пропонували найсучасніші потужні гармати для оборони, але керівництво міста відмовилося, вважаючи їх занадто дорогими. Проте ці гармати закупили турки, які оточили Константинополь і з допомогою останніх розбили потужні стіни фортеці.

Росія, як і її попередник Радянський Союз, здебільшого не розвиває технології, а закуповує їх, або навіть краде у західних країн. Відтак сьогодні росія не здатна створити потужні проривні технології в тих чи інших галузях, а те, що розповідає російська пропаганда про величезні досягнення росії, здебільшого не відповідає дійсності. Згадаймо російські Калібри та Циркони, які нібито не можна збити ніякими сучасними ППО, проте які успішно збиваються системою MIM-104 Patriot.

Проте, знову ж таки виникає запитання, чи взагалі можливо модернізувати росію з її неоднорідними регіонами і величезною різницею між центром та околицями? Щоб модернізувати такі депресивні регіони, як Алтай, Єврейська АО, Калмикія, Кабардино-Балкарія, Забайкалля тощо потрібні величезні кошти, які путінський тоталітарний режим ніколи не виділить. Та й саме ідея модернізації не підходить до російської ментальності, яка дуже консервативна і якій набагато ближчі російські лапті чи пам'ятники з гівна, які люблять споруджувати в деяких регіонах. Крім того путінська пропаганда перетворила російських громадян в сіру масу чи стадо покірних овець, які не люблять все західне і підтримують тільки все відстале російське. Російський народ в глибинці, на периферії став настільки зазомбованим, що навіть, не маючи мінімальних побу-

тових зручностей – газу (половина росії до цього часу не газифікована), гарячої води, опалення, сучасного унітазу (туалет на вулиці), вірить в те що «ситуація в Росії стабільна, життя прекрасне і керівництво країни турбується про людей». Глибинний російський народ продовжує вірити в «світлі ідеї Кремля» і підтримувати путіна. Люди досить часто умовно щасливі, тому що не розуміють, якою мірою вони зазомбовані та нещасні.

Навіть деякі російські науковці, які повинні підтримувати розвиток нових технологій, вважають, що модернізація може зашкодити росії. Так, пропутінський економіст Андрій Кобяков, очільник «Інститут динамічного консерватизму», вважає, що модернізація може призвести до розпаду Росії, оскільки буде посилюватися «соціально-економічна диференціація, відчуження еліт від народу, протиставлення так званого креативного класу іншим групам населення». В «Російській доктрині» також зазначається, що модернізація приведе в росію транснаціональні компанії, які скуплять всі ключові галузі і перетворять країну на конгломерат бананових республік.

10) Моральна, духовна аномія, яка охопила всі сфери життя російського суспільства.

Корупцією просякнуті всі сфери російського суспільства, при призначенні на певні посади враховується не рівень освіти та професіоналізму, а особиста відданість губернатору та російському диктатору. Судова система працює тільки на захист інтересів злочинного режиму, відтак про справедливість і захист прав простих росіян можна і не мріяти [7]. Навіть освіта, яка повинна виховувати підрастаюче покоління на певних цінностях, просякнута мілітаризмом і ксенофобією. Російських школярів вже з самого дитинства навчають ненавидіти українців та представників західних народів. Зокрема, була створена російська юнарія, аналог гітлерюгенду, членів якої навчають військових навичок щодо користування зброєю і вбивства українців. Дійшло навіть до того, що викрадених українських дітей росіяни залучують в цю юнарію і намагаються витравити в них все українське, перетворюючи на манкуртів та прагнучи примусити боротися проти Батьківщини.

Росія досить активно використовує механізм індоктринації, який можна охарактеризувати як постійний процес повторення певної ідеї чи переконання для певної групи чи населення країни в цілому, допоки реципієнти не сприймуть нав'язувані твердження без будь якої критики чи запитань» [9]. Особливо активно індоктринація використовується репресивними режимами в сфері освіти, щоб дітей, які не мають чітко сформованої системи переконань, перетворити на фанатиків, сліпих виконавців злочинних наказів репресивних режимів, зокрема нинішнього путінського режиму. Рада ООН з прав людини як індоктринацію кваліфікує ідеологічне навчання дітей у медресе Пакистану та Афганістану для подальшого залучення до воєнних дій. Подібну систему сьогодні активно використовує путінська росія, викравши з України від 507 000 до 707 000 дітей [8]. Організація

Об'єднаних Націй чітко назвала ці депортації воєнними злочинами, вказуючи, що ці факти є «достовірними» [10], і що російські сили відправляли українських дітей до росії в межах масштабної програми, про що у відкритому ефірі заявив сам російський диктатор путін. Саме за ці факти злочинної депортації українських дітей Міжнародний кримінальний суд 17 березня 2023 року видав ордери на арешт президента рф путіна та його поплічниці. Особлива небезпечність індоктринації саме для дітей полягає в тому, що діти «досить швидко демонструють лояльність і їх легко індоктринувати, оскільки вони мають менше попередньо сформованих концепцій і переконань, які вербувальникам потрібно було б спростувати або змінити».

Брехня на всіх рівнях є основою російської пропаганди і максимально підтримується на державному рівні. Оскільки в державі не захищається закон, то поширюється злочинність. Злочинці також залучаються в ряди російської армії, після служби в якій, якщо залишаються живими, отримують права і привілеї учасника бойових дій. Після повернення до мирного життя вони досить часто повертаються і до своєї злочинної діяльності. Поширені різні соціальні девіації. Алкоголізм став національною проблемою, оскільки, не маючи гідної роботи, гідного рівня добробуту, росіяни у більшості депресивних регіонів просто спиваються.

11) Поширення ресентименту. У тоталітарних та авторитарних державах, що найбільш наочно можна спостерігати на прикладі сучасної Північної Кореї чи російської федерації, людина стає чистим продуктом соціальних маніпулятивних технологій та масованої державної пропаганди, яка свідомо у населення формує викривлену та перекохану картину дійсності і насаджує образ зовнішніх ворогів. Для росії це українці та мешканці західних країн, які і винні у всіх бідах росіян. Для керівників тоталітарних держав людина є не ціллю, а лише засобом досягнення мети, а відтак цінність людського життя нівелюється, і задля інтересів тоталітарної держави знищуються тисячі чи навіть мільйони людей. Але найбільша проблема полягає в тому, що викривлений образ дійсності в тоталітарних державах стає істинною реальністю для мільйонів людей. Виникає явище ресентименту – тотальної відмови від реальності, що прямо пов'язано з почуттям безпорадності людей, нездатних внести хоча б мізерну зміну в життя своєї країни. Ресентимент характерний для носіїв рабської свідомості, для людини, яка не здатна критично оцінювати навколишню дійсність і не має стійкої системи моральних чи релігійних цінностей, а отже є ідеальним об'єктом для зомбування та соціального маніпулювання. Аналізуючи сучасну ситуацію в російській федерації, слід зазначити, що російська влада намагається на теренах росії та всього пострадянського простору сформувати нову імперську спільноту, здійснюючи, на думку дослідниці Т. Гундорової, процес «повторної колонізації» шляхом здійснення потужного гуманітарного й інфор-

маційного впливу з метою поширення ідей «руського міра». Зокрема на сході та півдні України, на тимчасово окупованих територіях досить активно поширюється проросійська імперська історична пам'ять, етнокультурна символіка, мова, комунікації, що передбачає вилучення будь-яких альтернативних джерел інформації для населення цих регіонів. Поширення сепаратистських настроїв приводить до створення зон локальних конфліктів по всьому периметру колишнього імперського кордону. Ідея відродження «великої російської імперії» настільки заволоділа свідомістю вищої політичної еліти росії, що спричинила послаблення критичного та стратегічного мислення та відмову від «принципу реальності», побудову викривленої уявної реальності шляхом постійної інформаційної експансії та утвердження брехні як ключового принципу політики. В умовах, коли політика держави починає будуватися на тотальній брехні, або запереченні очевидних фактів, ми стикаємося з абсолютно особливим типом політики, яким успішно займалися попередні тоталітарні режими. Відтак «спецоперація на Україні» стала благородною війною проти уявних нацистів, ізоляція Росії – її затвердженням в ранзі великої незалежної держави, занепад економіки і падіння доходів – тимчасовими труднощами, швидке подолання яких призведе до зростання добробуту і щастя всіх росіян. Відчуження від впливу на реальність пов'язане з глибокою кризою інституцій. Для пересічного громадянина інституційна криза виражається в тотальній перверсії функцій правоохоронних органів та органів влади, трансформації гуманітарної сфери, освіти, науки, спрямованих на закріпленні в масовій свідомості викривленої картини світу. Але викривлена картина світу не може бути довговічною, так як вона заперечує істинну реальність, призводить до підриву економічного і політичного благополуччя росії заради створення химерних ідеалів, віри у власну незламну силу і могутність, що не відповідає дійсності. Відмова від реальності, дефактуалізація в росії входить у стадію саморуйнування держави та суспільства і може бути зупинена тільки масовим прозрінням російського суспільства внаслідок падіння путінського режиму, жорсткої економічної кризи чи програшу у війні.

Щодо геополітичних перспектив України та її ролі у новому світовому порядку, то вона може стати потужним регіональним гравцем, взірцем для інших країн світу у тому, як потрібно боротися за свою свободу, за демократичні цінності та права людини. Україна не погодилася на роль жертви у цій несправедливій загарбницькій війні, хоча навіть США і країни Європи спочатку не вірили, що Україна вистійть і зможе зупинити «другу армію світу». Цим Україна доводить, що є повноцінним провідним членом цивілізованого демократичного світу. Відтак перемога України – це перемога цивілізації над варварством. Після української перемоги демократія і свобода тріумфуватимуть, а авторитарні країни суттєво послаблять свої позиції. Більшість країн світу будуть допомагати Україні у відбудові інфраструкту-

ри на безповоротній основі економічними інвестиціями, і це стане не лише моральним обов'язком розвинених країн, а й вдалим маркетинговим ходом. Це дозволить державам та глобальним бізнесовим структурам відчути себе причетними до перемоги цивілізації. Відтак в Україні сформується великий та швидко зростаючий ринок із кваліфікованою та відносно недорогою робочою силою, який потребуватиме гігантських обсягів інвестицій, небаченими із часів Другої світової війни. На український ринок прагнутимуть зайти більшість країн світу, навіть Китай та арабські країни, які не завжди підтримували Україну.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що всі вище перераховані чинники засвідчують, що крах російської неоімперії неминучий, постає тільки питання часу. Щоб трохи відтягнути час розпаду імперії, їхні лідери досить часто використовували сценарій захоплення територій і збільшення ресурсів. Цим шляхом намагався йти і путін, захопивши Придністров'я, Осетію, Абхазію, але з Україною такий варіант вже не пройде, вона обов'язково звільнить свої території. Тоді залишається сценарій закручування гайок, і путін вже почав збільшувати силові структури, посилювати репресії проти власного населення. Але, якщо економічні санкції Заходу продовжуватимуться, гроші, що вкладатимуться у війну, не даватимуть потрібного ефекту, оскільки Україна при активній допомозі Заходу буде перемелювати російські війська і зможе звільнити свої території, то російська економіка буде занепадати, рівень добробуту погіршуватиметься. Процес «виникнення певних чорних лебедів», а вони обов'язково виникатимуть в умовах жорсткого централізованого та неефективного управління, росія почне розвалюватися.

1. Гай-Нижник П. П., Чупрій Л.В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 84 (№5). С.48–53.
2. Денисенко В. Швейцарська заява Путіна, Північна Корея та стосунки Росії з Китаєм: на що розраховує російський диктатор. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/abroad/shvejtsarska-zayava-putina-pivnichna-koreya-ta-stosunki-rosii-z-kitaem-na-scho-rozrahovue-rosijskij-diktator.htm>
3. Європарламент закликав не визнавати путіна легітимним президентом рф. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/04/25/novyna/polityka/yevroparlament-zaklykav-ne-vyznavaty-putina-lehitymnym-prezydentom-rf>
4. Кількість воєнних злочинів армії росії в Україні досягла майже 125 тисяч. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/02/06/kilkist-voyennyh-zlochyniv-armiyi-rosiyi-v-ukrayini-dosyagla-majzhe-125-tysyach/>
5. Сім сценаріїв розпаду Росії. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2346389-sim-scenariiv-rozpadu-rosii.html>

6. Сумленний С. Як розпадатиметься Росія та чи варто цього очікувати? URL: <https://tyzhden.ua/iak-rozpadatymetsia-rosiia-ta-chy-var-to-tsoho-ochikuvatyi/>
7. Alexei Navalny's death and the need to counter Vladimir Putin's totalitarian regime and its war on democracy. URL: <https://pace.coe.int/en/files/33511/html>
8. Deporting Ukrainian children and "Russifying" them is jeopardizing the future of Ukraine'. *Le Monde*. URL: https://web.archive.org/web/20230317175343/https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2022/08/05/deporting-ukrainian-children-and-russifying-them-is-jeopardizing-the-future-of-ukraine_5992568_23.html
9. Henning Schluß (Hrsg.): Indoktrination und Erziehung. *Aspekte der Rückseite der Pädagogik*. VS-Verlag, Wiesbaden 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/266897039_Indoktrination_und_Erziehung_-_Aspekte_der_Ruckseite_der_Padagogik
10. UN says 'credible' reports Ukraine children transferred to Russia. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/8/un-says-credible-reports-ukraine-children-transferred-to-russia>

References

1. Gai-Nizhnyk P.P., Chupriy L.V. (2014). Natsionalni interesy, natsionalni tsinnosti ta natsionalni tsili yak strukturoformuiuchi chynnyky polityky natsionalnoi bezpeky [National interests, national values and national goals as structuring factors of national security policy]. *Hileia: naukovyi visnyk*. Issue 84 (No. 5). Pp. 48–53. (in Ukrainian).
2. Denisenko V. (2024). Shveitsarska zaiava Putina, Pivnichna Koreia ta stosunky Rosii z Kytaiem: na shcho rozrahovuie rosiyskyi dyktator [Putin's Swiss statement, North Korea and Russia's relations with China: what the Russian dictator is counting on]. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/abroad/shvejtsarska-zayava-putina-pivnichna-koreya-ta-stosunki-rosii-z-kitaem-na-scho-rozrahovue-rosijskij-diktator.htm> (in Ukrainian).
3. Yevroparlament zaklykav ne vyznavaty putina lehitymnym prezydentom rf. [The European Parliament urged not to recognize Putin as the legitimate president of the Russian Federation]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/04/25/novyna/polityka/yevroparlament-zaklykav-ne-vyznavaty-putina-lehitymnym-prezydentom-rf> (in Ukrainian).
4. Kilkist voienykh zlochyniv armii rosii v Ukraini dosiahla maizhe 125 tysiach [The number of war crimes committed by the Russian army in Ukraine reached almost 125,000]. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/02/06/kilkist-voyennyh-zlochyniv-armiyi-rosiyi-v-ukrayini-dosyagla-majzhe-125-tysyach/> (in Ukrainian).